

Forord

Denne brosjyren omtaler de lovfestede rettighetene i forbindelse med svangerskap, fødsel, adopsjon og når barna er små. Brosjyren gir en oversikt over støtteordninger for hjemmearbeidende, yrkesaktive, arbeidsledige, skoleelever og studenter med lån i Statens lånekasse og for de som avtjener verneplikten. Omsorg for syke og funksjonshemmede barn gir krav på særlige rettigheter som blir omtalt.

Brosjyren gir også en kort informasjon om helse- og sosialtjenester for barn og foreldre og pedagogiske tilbud til småbarn. Tilbudene på disse områdene kan imidlertid variere fra kommune til kommune.

Brosjyren henviser til aktuelle lovbestemmelser, en oversikt over lovene finnes bakerst i brosjyren.

Denne brosjyren er ajourført per juli 2012. For senere oppdateringer, se nettutgaven av brosjyren på www.bld.dep.no under Dokumenter/ Veiledninger og brosjyrer

Flere opplysninger og orientering om mulige endringer i satser m.v. kan fås ved NAV lokalt, Arbeidstilsynets kontorer, eller på internett:

- Arbeidstilsynet: www.arbeidstilsynet.no
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.: www.bld.dep.no
- Forsvarsdepartementet: www.fd.dep.no
- NAV: www.nav.no
- Skattedirektoratet: www.skatteetaten.no
- Helse- og omsorgsdepartementet: www.hod.dep.no
- Statens lånekasse for utdanning: www.lanekassen.no

Brosjyren er utgitt av Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Offentlige institusjoner kan bestille flere eksemplarer fra:

Departementenes servicesenter

Internett: www.publikasjoner.dep.no

E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no

Telefon: 22 24 20 00

Publikasjonskode: Q-0867 B

Innhold

RETTIGHETER OG STØNADER TIL GRAVIDE	3
OPPSIGELSESVERN	5
FORBUD MOT DISKRIMINERING AV GRAVIDE OG PERMISJONSTAKERE	6
RETT TIL FRI FRA ARBEIDET VED FØDSEL OG ADOPSJON	8
FORELDREPENGER VED FØDSEL OG ADOPSJON	10
– Opptjening av rett til foreldrepenger	10
– Hvordan beregnes foreldrepenger?	10
– Foreldrepengeperioden	11
– Deling av stønadsperioden mellom mor og far	12
– Fedrekvoten	13
– Utsettelse av foreldrepengeperioden	14
– Gradert uttak av foreldrepenger	15
– Retten til foreldrepenger ved dødfødsel eller hvis barnet dør i stønadsperioden	16
– Engangsstønad ved fødsel og adopsjon	16
– Hjemmefødsel	16
– Tilskudd til foreldre som adopterer barn fra utlandet	16
RETT TIL REDUSERT OG FLEKSIBEL ARBEIDSTID	17
– Hvem har rett til redusert arbeidstid?	17
– Fritak for overtidarbeid og merarbeid er hjemlet i arbeidsmiljøloven § 10-6 (10) ...	17
ØKONOMISKE STØTTEORDNINGER	19
– Barnetrygd	19
– Kontantstøtte	21
– Skatteregler for barnefamilier	22
– Pensjonsopptjening for personer som har omsorg for små barn	23
STØNADSORDNING FOR ENSLIG MOR ELLER FAR	23
– Ytelser til enslige forsørgere	23
– Barnebidrag	25
– Bidragsforskudd	25
RETTIGHETER VED BARNES OG BARNEPASSERS SYKDOM	26
– Rett til fri fra arbeidet	26
– Stønad for barn som har varig sykdom	28
– Barn på sykehus	29
LÅNEKASSENS ORDNINGER FOR SMÅBARNSFØRELDRE	30
VERNEPLIKTIGE MED OMSORGSANSVAR	32
PEDAGOGISKE TILBUD FOR FØRSKOLEBARN OG DAGMAMMA/PRAKTIKANTVIRKSOMHET	33
– Barnehager	33
– Åpen barnehage	33
– Spesialpedagogisk hjelp	34
– Dagmammaer og praktikanter	34
HELSE- OG SOSIALTJENESTER	35
– Helsestasjoner	35
– Avlastningsordninger og støttekontakt	35
– Omsorgslønn	35
– Hjemmetjenester	36
– Familievern	36
– Foreldreveiledning	36
AKTUELLE LOVER	36

Rettigheter og stønader til gravide

Svangerskapskontroll

En gravid arbeidstaker har rett til fri fra arbeidet med lønn i forbindelse med svangerskapskontroll, når slike undersøkelser ikke med rimelighet kan finne sted utenfor arbeidstiden.

Sykdom under svangerskapet

Hvis moren må være borte fra arbeidet fordi hun er syk under svangerskapet, regnes det som vanlig sykefravær. Fraværet skal ikke regnes som en del av foreldrepengeperioden. De siste tre ukene før fødselen skal sykepenge avløses av foreldrepenge.

Dekning av utgifter

Folketrygden dekker egenandelen for nødvendig legeundersøkelse under graviditeten og for en undersøkelse etter at barnet er født. Tilsvarende gjelder for utgifter til fysikalsk behandling til kvinner med bekkenløsning med gangvansker under svangerskapet og inntil 6 måneder etter fødselen. Dersom man må bo hjemmefra mens man venter på at fødselen skal begynne, dekker trygden som hovedregel utgifter til kost og losji i opptil 10 døgn fra man kommer til ventestedet og til man blir innlagt på fødehem eller sykehus.

Retten til foreldrepenge ved abort

Retten til foreldrepenge faller bort hvis kvinnen aborterer innen de første 6 månedene av svangerskapet. Abort etter 6 måneder regnes som fødsel, og moren har rett til 6 ukers foreldrepenge etter forløsningen.

Vern mot tungt arbeid og skadelige stoffer

Noen kvinner har arbeid som kan bli tungt sist i svangerskapet. Eksempler på dette er kvinner som arbeider med rengjøring, i pleieyrker eller butikkansatte. Nattarbeid kan også være tungt for gravide.

Arbeidsgiver har plikt til å tilrettelegge arbeidet slik at belastningen for den gravide ikke blir så stor, så langt dette er praktisk mulig. Arbeidet skal legges opp på en annen måte eller den gravide gis andre arbeidsoppgaver.

I noen yrker utsettes arbeidstakere for særlige faktorer som man vet eller tror kan skade fosteret:

- Fysiske faktorer som for eksempel arbeid under trykk eller ioniserende stråling.
- Biologiske faktorer som for eksempel toksoplasma eller rubellavirus (røde hunder).

- Kjemiske faktorer som for eksempel løsemidler, kreftfremkallende stoffer, metaller som bly, kvikksølv, krom eller nikkel, cytostatika, visse plast-råstoffer, visse ugress- og insektsgifter samt kullos, narkosegasser eller andre gasser som tas opp i blodet.

Arbeidsgiver har en særlig plikt til å ta hensyn til at gravide bør unngå alle skadelige stoffer i arbeidsmiljøet. For enkelte typer arbeid der det er særlige risikoforhold finnes det egne regler. Arbeidstilsynet kan gi nærmere informasjon om dette.

Menn og kvinner som har problemer med å få barn bør være oppmerksomme på at årsaken kan ligge i arbeidsmiljøet. Arbeidsgiver er forpliktet til å arbeide for at arbeidsmiljøet ikke fører til forplantningsskader for kvinnelige eller mannlige arbeidstakere.

Svangerskapspengene

Gravide kvinner som må slutte i arbeide på grunn av risikofyllt arbeidsmiljø, kan ha rett til svangerskapspengene.

Vilkårene for arbeidstakere er at kvinnen etter bestemmelser i lov eller forskrift er pålagt å slutte i arbeidet og at det ikke er mulig for arbeidsgivere å tilrettelegge arbeidet eller omplassere kvinnen.

En gravid selvstendig næringsdrivende eller frilanser har rett til svangerskapspengene dersom hun er utsatt for slike risikofaktorer som gir en gravid arbeidstaker rett til svangerskapspengene. Det er en forutsetning at risikofaktorene er dokumentert og at hun ikke har mulighet til å tilrettelegge sitt virke.

Svangerskapspengene utbetales fra det tidspunkt kvinnen er pålagt å slutte i arbeidet og fram til tre uker før fødselen, da kvinnen går over på foreldrepenger. Svangerskapspengene beregnes på samme måte som sykepengene. Selvstendig næringsdrivende og frilansere får full dekning fra første dag, uavhengig av om forsikring er tegnet.

Oppsigelsesvern

Oppsigelsesvern er hjemlet i arbeidsmiljøloven § 15-9.

Vern mot oppsigelse under graviditet og permisjon

Ingen arbeidsgiver kan si opp en kvinne fordi hun er gravid. Dette gjelder også i prøvetiden. En gravid kvinne er vernet mot oppsigelse selv om hun på grunn av graviditeten ikke kan gjøre det arbeidet hun ellers gjør. En arbeidsgiver som sier opp en gravid kvinne og gir andre grunner for oppsigelse enn graviditeten, må kunne bevise at det er saklig grunn for oppsigelsen.

Når en arbeidstaker tar permisjon i forbindelse med fødsel eller adopsjon, kan vedkommende ikke sies opp med virkning i fraværperioden når arbeidsgiveren er klar over at fraværet skyldes permisjon. Dersom en arbeidstaker blir lovlig oppsagt i løpet av permisjonstiden, regnes oppsigelsestiden utenom permisjonstiden. Hvis halve oppsigelsestiden er gått når permisjonen begynner, kommer den andre halvparten av

oppsigelsestiden når permisjonsperioden er over. Dette absolutte oppsigelsesvernet i forbindelse med fødsels- og adopsjonspermisjon gjelder i inntil ett år.

En arbeidstaker som tar ut delvis permisjon eller ulønnet permisjon utover det første året, kan ikke av den grunn sies opp. Det gis med andre ord et vern mot oppsigelse som skjer på grunn av permisjonsfraværet. En arbeidsgiver som sier opp en arbeidstaker som tar permisjon utover ett år, må kunne bevise at det er saklig grunn for oppsigelsen.

En arbeidstaker kan selv si opp sin stilling under hele permisjonstiden, med den oppsigelsesfristen som gjelder for arbeidsforholdet.

Retten til å gå tilbake til samme stilling

Arbeidstakeren har krav på å komme tilbake til den samme stillingen som vedkommende hadde før permisjonen. Dette gjelder også når perioder med delvis permisjon er over, samt permisjoner utover den lovfestede retten til permisjon ved svangerskap, fødsel, adopsjon og omsorgsovertakelse for fosterbarn.

Unntaksvis kan det likevel være rimelig grunn til å omplassere en arbeidstaker som har hatt permisjon. Det kan ha med arbeidsavtalen å gjøre, eller komme under styringsretten til arbeidsgiveren. Men omplassering skal ikke komme på grunn av permisjonen.

Hvis det under fødselen oppstår skader som gjør det vanskelig for moren å fortsette i den stillingen hun hadde før fødselen, skal stillingen primært tilrettelegges for den nye situasjonen som

har oppstått. Ved overføring til ny stilling skal moren og hennes tillitsvalgte tas med på råd.

Forbud mot diskriminering av gravide og permisjonstakere

Likestillingsloven beskytter mot diskriminering på grunn av kjønn. I utgangspunktet er all forskjellsbehandling på grunn av graviditet, fødsel og uttak av permisjonsrettigheter i strid med likestillingsloven.

Loven gir imidlertid et sterkere vern under permisjon som er forbeholdt ett

av kjønnene. Det vil si at kvinner ikke kan forskjellsbehandles på grunn av graviditet, fødsel og uttak av den permisjonen som er forbeholdt kvinnen (3 uker før fødsel og 6 uker etter fødsel). Mannen kan heller ikke forskjellsbehandles ved uttak av fedrekvoten (12 uker).

Resten av permisjonen kan foreldrene dele seg i mellom, og forskjellsbehandling i disse ukene vil derfor ikke nødvendigvis være i strid med likestillingsloven.

Forskjellsbehandling på grunn av permisjonsuttak i denne perioden vil imidlertid som hovedregel også være forbudt, med mindre forskjellsbehandlingen har en saklig grunn (særskilte tilfeller).

Dersom du mener at du har blitt utsatt for ulovlig forskjellsbehandling, kan du henvende deg til Likestillings- og diskrimineringsombudet.

Ombudet kan vurdere om du er blitt utsatt for ulovlig forskjellsbehandling, og gi råd om hvordan du kan ta opp saken. Ombudet kan avgi en skriftlig uttalelse om lovbrudd. I de fleste saker vil partene rette seg etter denne.

Dersom en part er uenig i ombudets uttalelse, kan saken bringes inn for Likestillings- og diskrimineringsnemnda. Ombudet kan også selv bringe en sak inn for nemnda, dersom en av partene ikke følger ombudets uttalelse. Nemnda kan fatte vedtak i saken og partene er forpliktet til å følge vedtaket.

Det er gratis å bruke ombudet og nemnda.

For enkelte typer arbeid finnes det egne lover og bestemmelser

Lover:

Arbeidsmiljøloven §§ 4-5 og 4-2

Forskrifter:

- forplantningsskader og arbeidsmiljø (best. nr. 535)
- vern mot eksponering for biologiske faktorer (bakterier, virus, sopp m.m.) på arbeidsplassen. (best. nr. 550)
- vern mot eksponering for kjemikalier på arbeidsplassen (best. nr. 566)

Veiledninger:

- administrative normer for forurensing i arbeidsatmosfæren (best. nr. 361)
- løsemiddelskader kan ikke helbredes. Bare unngås. (best. nr. 470)
- gravid i arbeid (best. nr. 475)

Orientering:

- arbeidsmiljø og graviditet (best. nr. 474)

Kan bestilles på
www.arbeidstilsynet.no

Rett til fri fra arbeidet ved fødsel og adopsjon

I forbindelse med fødsel og adopsjon har foreldre rett til fri fra arbeidet etter nærmere bestemmelser i arbeidsmiljøloven. Retten til fri fra arbeidet gjelder parallelt og utvidet i forhold til bestemmelsene i folketrykdløven kap. 14, som regulerer retten til foreldrepenger under permisjonen. Bedre rettigheter kan følge av kollektiv avtale som arbeidstakeren omfattes av.

Foreldrepermisjon i barnets første leveår

Foreldrene har til sammen rett til foreldrepermisjon i inntil tolv måneder eller så lenge det ytes foreldrepenger fra folketrygden. Før fødselen har moren rett til tolv ukers svangerskapspermisjon. Etter fødselen skal hun ha fødselspermisjon de første seks uker. Etter dette kan retten til permisjon deles mellom foreldrene. Foreldrene kan ta permisjon samtidig, men dette kan få konsekvenser for retten til foreldrepenger.

Varsel til arbeidsgiver

Varsel til arbeidsgiver er hjemlet i arbeidsmiljøloven § 12-7.

Hovedregelen er at arbeidsgiver skal varsles så snart arbeidstaker vet at han eller hun skal benytte rettigheter i forbindelse med fødsel

- Faren har rett til to ukers omsorgspermisjon i tilknytning til fødselen.
- Før fødselen har moren rett til tolv ukers svangerskapspermisjon.
- Etter fødselen skal hun ha fødselspermisjon de første seks uker.
- Foreldre har rett til ytterligere foreldrepermisjon i barnets første leveår, eller så lenge det ytes foreldrepenger fra trygden.
- I tillegg har hver av foreldrene rett til inntil ett års ulønnet permisjon for hvert barn.
- Moren har rett til fri for å amme.

eller adopsjon. I forbindelse med fødsel, og spesielt i forbindelse med adopsjon, er det vanskelig å vite nøyaktig tidspunkt for nedkomst eller omsorgsovertakelse.

Ved permisjon i 2 uker eller mer før barnet er født eller de 6 første ukene etter fødselen, skal varsel gis 1 uke i forveien. Ved permisjon i 12 uker eller mer i barnets første leveår, skal varsel gis senest 4 uker i forveien.

Dersom man benytter seg av retten til ulønnet permisjon utover permisjon i barnets første leveår,

skal varsel gis senest 12 uker i forveien.

Dersom fristene ikke holdes, medfører ikke det at arbeidstakeren må utsette permisjonen dersom den er nødvendig på grunn av forhold som arbeidstakeren ikke hadde kjennskap til ved fristens utløp. Varsel gis snarest mulig.

Foreldrepenger ved fødsel og adopsjon

Retten til foreldrepenger er hjemlet i folketrygdloven kap. 14.

Foreldrepenger ytes til barnets mor og far ved fødsel eller adopsjon av barn under 15 år.

Adopsjon av ektefelles barn gir som hovedregel ikke rett til foreldrepenger. Adoptivforelder kan likevel ha rett til foreldrepenger hvis stebarnsadopsjonen finner sted så tidlig at stønadperioden ved fødsel fortsatt løper.

Personer som overtar omsorgen for barn under 15 år ved tildeling av foreldreansvaret etter barne-loven, kan på visse vilkår ha rett til foreldrepenger som ved adopsjon.

Krav om foreldrepenger settes frem på blankett som fås på NAV lokalt eller hentes på NAVs nettsider: www.nav.no. Dette gjelder selv om arbeidsgiver utbetaler lønn under permisjonen.

Opptjening av rett til foreldrepenger

Rett til foreldrepenger opptjenes gjennom yrkesaktivitet. Både moren og faren kan opptjene rett til foreldrepenger ved å være yrkesaktiv med pensjonsgivende inntekt i minst seks av de siste ti månedene før

vedkommendes uttak av foreldrepenger tar til.

Arbeidstid i et annet EØS/EU-land kan legges sammen med et senere arbeidsforhold i Norge.

Likestilt med yrkesaktivitet er perioder med sykepenger, stønad ved barns sykdom, foreldrepenger, svangerskapspenger, arbeidsavklaringspenger eller dagpenger under arbeidsledighet. Likestilt med yrkesaktivitet er også perioder med lønn fra arbeidsgiver under permisjon i forbindelse med videre- og etterutdanning, ventelønn, vartpenger og etterlønn fra arbeidsgiver samt tidsrom med avtjening av militær- eller siviltjeneste eller obligatorisk sivilforsvarstjeneste.

Den pensjonsgivende inntekten i opptjeningstiden må ha tilsvart minst halvparten av folketrygdens grunnbeløp på årsbasis (det vil si 41 061 kroner i 2012).

Hvordan beregnes foreldrepenger?

Foreldrepenger beregnes etter inntekten til den av foreldrene som har permisjon. Foreldrepenger for arbeidstakere dekkes med 100 prosent av inntekten. Det ytes

imidlertid ikke foreldrepenger for inntekt som på årsbasis overstiger 6G (det vil si 492 732 kroner i 2012). Arbeidstaker som har lønn som overstiger 6G, kan imidlertid ha rett til full lønn etter avtale med arbeidsgiver.

Foreldrepenger beregnes som hovedregel på samme måte som sykepenge. For arbeidstaker legges vanligvis inntekten de siste 4 ukene man var i arbeid, til grunn. Det kan imidlertid gjøres unntak hvis denne inntekten avviker mer enn 25 prosent fra vanlig årsinntekt.

Kvinner som går over fra dagpenger under arbeidsledighet til foreldrepenger, skal ha foreldrepenge beregnet etter inntekten i de beste seks månedene i opptjeningstiden, dersom dette gir et høyere grunnlag.

Selvstendig næringsdrivende

Foreldrepenger for næringsdrivende dekkes med 100 prosent av nettoinntekten oppad begrenset til 6G.

Inntektsgrunnlaget fastsettes ut fra pensjonsgivende inntekt for de siste 3 årene som er ferdig liknet. Det ytes ikke foreldrepenger for inntekt ut over seks ganger folketrygdens grunnbeløp.

Foreldrepengeperioden

Foreldrepengeperioden ved fødsel er 47 uker med full sats eller 57 uker med redusert sats. Stønadsperioden

ved adopsjon er 44 uker eller 54 uker. Hvis bare far har opptjent rett, er stønadsperioden 38 uker eller 48 uker.

Med full sats menes 100 prosent av beregningsgrunnlaget, oppad begrenset til 6G.

Med redusert sats menes 80 prosent av beregningsgrunnlaget, oppad begrenset til 6G.

Foreldrene må velge hvilken sats de ønsker ved stønadsperiodens begynnelse. Valget gjelder for hele perioden og for begge foreldrenes uttak.

Flerbarnsfødsler- og adopsjoner

Ved flerbarnsfødsler og ved adopsjon av flere barn samtidig forlenges stønadsperioden med 5 uker for hvert barn mer enn ett. Dette gjelder ved full sats. Ved redusert sats gir det 7 uker ekstra for hvert barn.

Foreldrene kan fritt velge hvordan de vil fordele de ekstra ukene seg i mellom, og kan ta dem ut samtidig eller som en forlengelse av stønadsperioden.

Medmorskap

Dersom et lesbisk par får barn sammen ved hjelp av assistert befruktning kan biologisk mors samboer eller ektefelle få status som medmor. Det er vilkår om at hun har gitt samtykke til befruktning, at befruktningen har skjedd på godkjent helseinstitusjon i Norge eller i utlandet og at sædgivers identitet er kjent. Medmor har samme rettigheter og plikter som en far. Dette gjelder også i forhold til foreldrepenger og fedrekvoten.

Tidlig stebarnsadsopsjon

Ved tidlig stebarnsadsopsjon har adoptivforelderen tilsvarende rettigheter som fedre fra adopsjonstidspunktet og i den resterende delen av stønadsperioden ved fødsel.

Det er ikke plikt til å ta ut fedrekvote i disse tilfellene.

Deling av stønadsperioden mellom mor og far

Mor og far kan velge å dele den lønnede permisjonstiden. Visse uker må imidlertid benyttes etter bestemte regler. 3 uker før fødsel og 6 uker etter fødsel er forbeholdt mor av helsemessige årsaker. Ved adopsjon er ingen uker forbeholdt mor. 12 uker er forbeholdt far (fedrekvoten, se nærmere omtale s. 13).

Den resterende delen av stønadsperioden kan foreldrene etter nærmere vilkår fordele mellom seg, dersom begge har opptjent rett. Ved fødsel omfatter dette inntil 26 eller 36 uker. Ved adopsjon omfattes 32 eller 42 uker, dvs. hele stønadsperioden med unntak av fedrekvoten.

Mor kan velge å begynne stønadsperioden 12 uker før fødsel. Far kan som hovedregel ikke ta ut foreldrepenger før fra 6 uker etter fødselen.

Nærmere om fedres rettigheter

For at far skal kunne ta ut foreldrepenger som ikke er fedrekvote, kan ikke mor samtidig være hjemme og ta seg av barnet. Dette gjelder uavhengig av om mor har rett til foreldrepenger eller ikke. Far kan bare ta ut foreldrepenger dersom moren etter fødselen eller omsorgsovertakelsen

- går ut i arbeid
- tar offentlig godkjent utdanning på heltid
- kombinerer arbeid og godkjent utdanning slik at dette i sum blir heltid
- deltar på heltid i kvalifiseringsprogram
- deltar på heltid i introduksjonsprogram
- på grunn av sykdom eller skade er helt avhengig av hjelp til å ta seg av barnet
- er innlagt på helseinstitusjon

Hvis mor mottar uførepensjon, kan far likevel ta ut foreldrepenger i 12 uker selv om mor er hjemme.

Hvis mor arbeider deltid (mindre enn 75 prosent stilling), har faren rett til foreldrepenger tilsvarende morens stillingsdel. Hvis mor for eksempel arbeider 60 prosent stilling, kan far ta ut 60 prosent foreldrepenger.

Hvis mor begynner i heltidsarbeid (minst 75 prosent stilling) før

stønadsperioden er over, kan den resterende delen av stønadsperioden tas ut av far.

Nærmere om fordeling mellom far og mor

Mor og far kan begge velge å arbeide deltid, for eksempel slik at begge foreldrene arbeider 50 prosent stilling. De kan da ta ut 50 prosent foreldrepenge hver i den resterende delen av stønadsperioden.

Den ene eller begge foreldrene kan videre utsette eller forlenge sin del av uttaket i samsvar med heltids- eller deltidsarbeid. Se nærmere om utsettelse og gradert uttak side 14.

Ved deling av foreldrepermisjon mellom far og mor, forutsetter arbeidsmiljøloven at mor tar sin del i sammenheng og at far tar sin del i sammenheng. Permisjonen kan imidlertid deles på andre måter dersom det ikke medfører vesentlige ulemper for arbeidsgiveren. Det må inngås skriftlig avtale med arbeidsgiveren om arbeidets omfang for å få utsettelse eller gradert uttak av foreldrepenge.

Fedrekvoten

Når både moren og faren har opp-tjent rett til foreldrepenge, er 12 uker av stønadsperioden forbeholdt far (fedrekvoten).

Dersom faren ikke benytter fedrekvoten, vil ukene normalt falle bort. Unntak gjelder hvis faren på grunn av sykdom eller skade er helt avhengig av hjelp til å ta seg av barnet, eller er innlagt i helseinstitusjon. Fedrekvoten kan da overføres til mor.

Fedrekvoten kan tidligst tas ut 6 uker etter fødselen. Ved flerbarnsfødsler eller ved adopsjon, kan likevel fedrekvoten tas ut når som helst i stønadsperioden.

Dersom det er inngått skriftlig avtale med arbeidsgiver, kan uttaket av fedrekvote utsettes som følge av heltidsarbeid eller graderes i kombinasjon med delvis arbeid.

Fars foreldrepenge under fedrekvoten beregnes etter hans inntekt. Hvorvidt han får 100 prosent eller 80 prosent dekning, bestemmes av hvilken sats foreldrene har valgt for hele perioden (se s. 11 om foreldrepengeperioden).

Det stilles ikke noe krav til mors yrkesaktivitet el. når far tar ut fedrekvoten. I denne perioden kan mor om ønskelig også ta ut foreldrepenge på inntil 50 prosent i kombinasjon med delvis arbeid.

Utsettelse av foreldrepengeperioden

Foreldrepengeperioden løper i utgangspunktet sammenhengende. I enkelte tilfeller kan den likevel utsettes. Foreldrepengene må imidlertid tas ut innen tre år etter fødselen eller omsorgsovertakelsen.

Ferie

Foreldrepengeperioden kan utsettes hvis foreldrene tar lovbestemt ferie. Når ferien er avsluttet, må resten av perioden tas umiddelbart.

Ferien kan utsettes til etter at foreldrepengeperioden er avsluttet.

Arbeidstakere opparbeider seg rett til feriepenger av foreldrepenger for de første 12 ukene av stønadperioden hvis man har valgt full lønnsdekning, eller 15 uker hvis man har valgt redusert lønnsdekning.

Arbeid på heltid

Foreldrepengeperioden kan utsettes når den som mottar foreldrepenger er i inntektsgivende arbeid på heltid. Både mor og far kan utsette uttaket. Før utsettelse kan gis, må foreldrepenger være mottatt i seks uker.

Fars rett til foreldrepenger som ikke er fedrekvote er avhengig av mors aktivitet etter fødselen eller omsorgsovertakelsen. Dette innebærer at der bare far har opptjent rett til foreldrepenger, kan far ikke

utsette flere foreldrepengeperioder enn de dagene mor har vært i aktivitet før barnet fyller 44 uker (hvis full sats er valgt) eller 54 uker (hvis redusert sats er valgt).

Ved utsettelse av uttak av fedrekvote eller ved utsettelse når det er mer enn ett år etter fødselen eller omsorgsovertakelsen, stilles imidlertid ikke krav til mors aktivitet.

Perioden med fulltidsarbeid må dokumenteres ved skriftlig avtale med arbeidsgiver. Dokumentasjonen må sendes NAV mens mor mottar foreldrepenger.

Selvstendig næringsdrivende og frilansere må ha en avtale med NAV lokalt. Aktuelle blanketter for avtale finnes på www.nav.no eller kan fås på NAV lokalt.

Sykdom

Hvis stønadsmottakeren på grunn av sykdom eller skade er helt avhengig av hjelp til å ta seg av barnet, eller er innlagt i helseinstitusjon, kan stønadperioden utsettes. Behovet må dokumenteres med legeerklæring.

Stønadperioden kan også utsettes hvis barnet er innlagt i helseinstitusjon. Dette kan for eksempel være tilfelle hvis barnet er for tidlig født. I slike tilfeller kan det foreligge rett til pleiepenger, se s. 27-28.

Gradert uttak av foreldrepenger

Det er mulig å kombinere delvis arbeid med delvis (gradert) uttak av foreldrepenger. Dette gjør det mulig å begynne i arbeid før den ordinære stønadsperioden er over uten å tape foreldrepengerrettigheter.

Forutsetningen er at det foreligger skriftlig avtale med arbeidsgiver om deltidsarbeid og at foreldrepengene er tatt ut innen tre år etter fødselen eller omsorgsovertakelsen.

Med unntak av tre uker før og seks uker etter fødsel, kan stønadsperioden ved fødsel benyttes til gradert uttak. Ved adopsjon kan hele stønadsperioden benyttes til gradert uttak.

Gradert uttak kan gjennomføres uten at stønadsperioden forlenges, for eksempel ved at hver av foreldrene i en gitt periode arbeider 50 prosent og mottar foreldrepenger med 50 prosent.

Gradert uttak kan alternativt gjennomføres i form av en forlengelse av stønadsperioden. Foreldrene må i så fall ha et lavere samtidig uttak av foreldrepenger enn 100 prosent. For eksempel kan hver av foreldrene arbeide 60 prosent og motta 40 prosent foreldrepenger. De resterende 20 prosent foreldrepenger kan da tas ut over en lengre periode.

En eller begge av foreldrene kan velge å ta ut sin del av stønadsperioden gradert. Foreldrene kan velge å ha gradert uttak etter hverandre, eller samtidig. Hvilken arbeidsprosent av fulltid som velges under det graderte uttaket, vil avgjøre foreldrepengeutbetalingen under arbeidet og hvor lenge foreldrepengene skal strekkes ut i tid.

Mors arbeidstid vil ha betydning for hvor stor del av stønadsperioden far kan ta ut. Dersom far skal ha gradert uttak av foreldrepenger, kan hans uttak ikke overstige mors stillingsdel. Dersom det er fedrekvoten som tas ut gradert, har imidlertid mors aktivitet etter fødsel eller omsorgsovertakelsen ikke betydning.

Vilkår om avtale

Arbeidstakere må inngå en skriftlig avtale med arbeidsgiver om delvis arbeid som viser stillingsprosenten av fulltidsarbeid vedkommende skal arbeide i og varigheten av dette arbeidet. Arbeidstakerens ønsker skal oppfylles dersom dette ikke medfører vesentlig ulemper for arbeidsgiver. Ved uenighet mellom partene, kan tvisten bringes inn for tvisteløsningsnemnda som administreres av Direktoratet for arbeidstilsynet.

Selvstendig næringsdrivende og frilansere inngår en skriftlig avtale med NAV lokalt om delvis utbetaling av foreldrepenger i forhold til stillingsprosent.

Avtale om delvis arbeid kan endres underveis om partene er enige.

Blanketter for avtaleinngåelse mv. finnes på www.nav.no eller kan fås hos NAV lokalt. Avtalen skal forelegges NAV lokalt før det graderte uttaket skal starte.

Retten til foreldrepenger ved dødfødsel eller hvis barnet dør i stønadsperioden

Hvis barnet er dødfødt, har moren rett til 6 ukers foreldrepenger etter fødselen. Dersom barnet dør i stønadsperioden, ytes det foreldrepenger i inntil 6 uker av den gjenværende stønadsperioden.

Engangsstønad ved fødsel og adopsjon

Kvinner som ikke har opptjent rett til foreldrepenger, får utbetalt en engangsstønad. Engangsstønaden utgjør 35 263 kroner (2012). Stortinget fastsetter engangsstønadens størrelse. Det betales ikke skatt av engangsstønaden. Ved flerbarnsfødsel eller adopsjon av flere barn samtidig gis stønaden per barn.

Krav om engangsstønad må fremsettes på blankett som fås hos NAV lokalt. Krav skal settes frem innen 6 måneder etter at barnet ble født.

Når mor mottar engangsstønad, kan far få foreldrepenger i opptil 48 uker

med 80 prosent dekning eller 38 uker med full dekning forutsatt av moren etter fødselen/omsorgs-overtakelsen er i aktivitet, se mer under *Nærmere om fedres rettigheter på side 12*.

Yrkesaktive som har hatt en inntekt som er lavere enn størrelsen på engangsstønaden, får utbetalt engangsstønad istedenfor foreldrepenger.

Kvinner som er berettiget til Lånekassens fødselsstipend, får dette i tillegg til engangsstønaden.

Hjemmefødsel

Retten til stønad ved hjemmefødsel er hjemlet i folketryktdloven kap 5. Ved hjemmefødsel har man rett til en kontantstønad som utgjør 1 765 kroner (2012).

Tilskudd til foreldre som adopterer barn fra utlandet

Foreldre som adopterer barn fra utlandet får et kontanttilskudd på 43 880 kroner (2012). Barne-, ungdoms- og familieetaten behandler søknadene om tilskudd og ut-betaler beløpet.

Beløpet betales når barnet er kommet til landet.

Rett til redusert og fleksibel arbeidstid

Rett til redusert arbeidstid er hjemlet i arbeidsmiljøloven § 10–2 (4).

Hvem har rett til redusert arbeidstid?

Både mor og far har rett til redusert arbeidstid dersom det er behov for det av viktige velferdsgrunner. Som viktig velferdsgrunn regnes for eksempel småbarnsforeldres ønske om og behov for mer tid sammen med barna.

Forutsetningen for å få redusert arbeidstid er at ordningen kan gjennomføres uten særlige ulemper for virksomheten. Tvister mellom arbeidstaker og arbeidsgiver avgjøres av Tvisteløsningsnemnda. Saken sendes først til Arbeidstilsynet som er sekretariat for nemda. Reglene praktiseres slik at ulempene må være betydelige før ønsket om redusert arbeidstid kan avvises.

Loven gir ikke en arbeidstaker som får redusert arbeidstid rett til å beholde full lønn.

Redusert arbeidstid kan tas ut som kortere arbeidsdag, færre arbeidsdager per uke, eller i form av arbeidsfrie perioder. Behovet for arbeidsfrie perioder kan for

eksempel melde seg i forbindelse med lengre skoleferier.

Når en arbeidstaker har redusert arbeidstid, regnes arbeid ut over det som er avtalt ikke som overtid, men som merarbeid. Dette gjelder arbeid som er innenfor alminnelig arbeidstid. Merarbeid gir ikke etter arbeidsmiljøloven rett til overtids tillegg, se arbeidsmiljøloven § 10-6.

Fritak fra overtidsarbeid og merarbeid er hjemlet i arbeidsmiljøloven § 10–6 (10)

Yrkesaktive småbarnsforeldre må ofte hjem til faste tider for å ta seg av barna sine. De må for eksempel hente barn i barnehagen. En arbeidstaker kan fritas for overtidsarbeid og merarbeid som går ut over omsorgen for barnet. Dersom det er nødvendig med fullstendig fritak i lengre tid, kan arbeidsgiveren kreve dokumentasjon, for eksempel fra ledelsen i barnehagen. Tvist om rett til fritak avgjøres av Tvisteløsningsnemnda.

Arbeidstakere har etter arbeidsmiljøloven § 10-2 tredje ledd rett til fleksibel arbeidstid dersom dette kan gjennomføres uten vesentlig

ulempe for virksomheten. Dette gir småbarnsforeldre en mulighet til å få arbeidstiden tilpasset sine behov. Fleksibel arbeidstid kan for eksempel gjennomføres ved en avtale om at arbeidstaker

arbeider mer i deler av året for å ha mer fri i andre perioder eller at arbeidstaker innenfor visse rammer selv kan avgjøre når på dagen vedkommende skal arbeide.

Økonomiske støtteordninger

I tillegg til foreldrepenger gjelder ytterligere økonomiske støtteordninger og skatteregler for barnefamilier.

Barnetrygd

Barnetrygden er hjemlet i barnetrygdloven.

Barnetrygden er den viktigste økonomiske støtteordningen for barnefamiliene.

Hvem får barnetrygd

Den som har barn under 18 år boende fast hos seg har rett til barnetrygd. Retten gjelder fra måneden etter fødselen/adopsjonen til og med måneden før barnet fyller 18 år. Retten til barnetrygd faller bort dersom barnet inngår ekteskap.

Det er et vilkår for rett til barnetrygd at barnet er bosatt i Norge. Utenlandsopphold på opptil 6 måneder medfører normalt ikke bortfall av rett til barnetrygd. Ved utenlandsopphold utover 6 måneder kan det gis barnetrygd hvis barnet og den/de barnet bor fast sammen med er pliktige eller frivillige medlemmer i folke-

trygden. Barn som skal oppholde seg i Norge i kortere tid enn 12 måneder har i utgangspunktet ikke rett til barnetrygd.

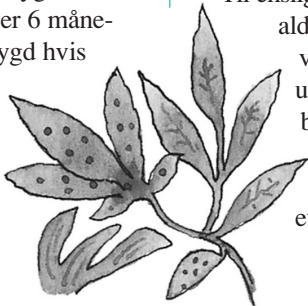
Ordinær barnetrygd for nyfødte tilstås automatisk. Dette betyr at foreldre i de fleste tilfeller ikke trenger å sette frem krav om barnetrygd for nyfødte. Krav må i noen tilfeller fremsettes, bl.a. dersom barnet er eldre enn seks måneder og i tilfeller der det foreligger rett til barnetrygd for ett barn enn det faktiske barnetall (utvidet barnetrygd).

Satser

Barnetrygden utbetales per barn. Satsen fastsettes av Stortinget.

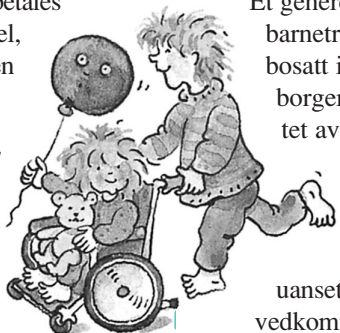
For barn som bor på Svalbard, i Finnmark fylke og følgende kommuner i Nord-Troms: Karlsøy, Kvænangen, Kåfjord, Lyngen, Nordreisa, Skjervøy og Storfjord, utbetales det et særskilt tillegg.

Til enslig forsørger som har barn i alderen 0 til 3 år, og fyller vilkårene for rett til utvidet barnetrygd etter barnetrygdloven og full overgangsstønad etter folketrygdloven utbetales et småbarnstillegg.

Det gis ett tillegg per enslig forsørger. Tillegget utbetales fra måneden etter fødsel, til og med den måneden barnet fyller 3 år.

Utvidet barnetrygd til enslige forsørgere
Enslig forsørger med barn under 18 år har rett til barnetrygd for ett barn mer enn det faktiske barnetall (utvidet barnetrygd). Dette innebærer at en enslig forsørger med ett barn får barnetrygd for to barn osv. Retten til utvidet barnetrygd faller bort dersom den enslige forsørgeren gifter seg, får barn med en samboer eller har levd i et ekte-skapsliknende forhold i en felles husholdning i minst 12 av de siste 18 månedene.

EØS-avtalen

Et generelt vilkår for rett til barnetrygd er at barnet er bosatt i Norge. En EØS-borger som skal være omfattet av norsk lovgivning etter EUs trygdekoordineringsregler vil i utgangspunktet oppfylle bostedskravet uansett i hvilket EØS-land vedkommende eller hans/hennes familie faktisk er bosatt, og vil ha krav på barnetrygd utbetalt i bostedslandet dersom de øvrige vilkår er oppfylt. Barnetrygd utbetales for barn som er bosatt i utlandet, dersom forsørgeren (en av foreldrene) enten arbeider i Norge, på norsk skip, på norsk kontinentalsokkel eller er omfattet av norsk lovgivning mens han/hun arbeider i utlandet.

Ordinær barnetrygd og tilleggssatser 2012

	<i>Beløp per måned</i>	<i>Beløp per år</i>
Ordinær barnetrygd	970	11 640
<i>Tillegg</i>		
Finnmark-, Nord-Troms- og Svalbardtillegg for barn 0–18 år	320	3 840
Småbarnstillegg til enslige forsørgere med barn 0-3 år	660	7 920

Kontantstøtte

Kontantstøtten er hjemlet i kontantstøtteloven.

Retten til kontantstøtte gjelder for ettåringer. Adoptivbarn under skolealder kan få kontantstøtte i 11 måneder etter at perioden med fulle foreldrepenger er utløpt.

Vilkåret for å få kontantstøtte er at barnet ikke gjør bruk av fulltidsplass i barnehage det ytes offentlig driftstilskudd for. Hvis barnet har deltidsplass i slik barnehage kan det gis gradert kontantstøtte dersom den avtalte oppholdstiden er under 20 timer per uke.

Kontantstøtten gis per barn uten inntekts- eller behovsprøving. Støtten er skattefri.

Det utbetales ikke kontantstøtte for fosterbarn og for barn med opphold i institusjon.

Barnet og den av foreldrene som mottar støtten må bo i Norge for å få kontantstøtte. Rett til kontantstøtte opphører dersom barnet oppholder seg i utlandet i mer enn 3 måneder.

En EØS-borger som skal være omfattet av norsk lovgivning etter EUs trygdekoordineringsregler vil i utgangspunktet oppfylle bostedskravet uansett i hvilket EØS-land

vedkommende eller hans/hennes familie faktisk er bosatt, og vil ha krav på kontantstøtte utbetalt i bostedslandet dersom de øvrige vilkår er oppfylt.

Kontantstøtte utbetales for barn som er bosatt i utlandet, dersom forsørgeren (en av foreldrene) enten arbeider i Norge, på norske skip, på norsk kontinentalsokkel eller er omfattet av norsk lovgivning mens han/hun arbeider i utlandet.

Kontantstøtten skal utbetales til den som barnet bor fast hos. Full kontantstøtte kan deles dersom foreldrene ikke bor sammen og det er inngått skriftlig avtale om delt bosted etter barneloven § 36. Det forutsettes at foreldrene er enige om delt utbetaling. Ellers skal kontantstøtten i sin helhet utbetales til den av foreldrene som barnet står som fast bosatt hos i folkeregisteret.

Søknad om kontantstøtte skal fremsettes skriftlig ved NAV lokalt der søkeren bor. Søknadsskjema fås ved NAV lokalt eller på www.nav.no. Satsene fastsettes av Stortinget.

Kontantstøttesatser fra 1. august 2012

<i>Avtalt oppholdstid i barnehage per uke</i>	<i>Kontantstøtte per barn i alderen 13–18 måneder. Kroner per måned</i>	<i>Kontantstøtte per barn i alderen 19–23 måneder. Kroner per måned</i>
Ikke bruk av barnehageplass	5 000	3 303
Til og med 19 timer	2 500	1 652
20 timer eller mer	0	0

Skatteregler for barnefamilier

Økonomiske lettelser gjennom skattesystemet for forsørgere er hjemlet i skatteloven.

Foreldrefradrag

Foreldre med barn under 12 år har rett til såkalt foreldrefradrag. Foreldrefradrag er fradrag for legitimerede kostnader til pass og stell av barn som gis ved beregning av alminnelig inntekt. Beløpsgrensen fastsettes årlig av Stortinget og er for 2012 inntil 25 000 kroner for ett barn og økes med inntil 15 000 kroner for hvert barn utover det første barnet. For ektefeller og samboere med felles barn er begrensningen felles. Fradraget gis med en halvpart hos hver av ektefellene eller samboerne dersom foreldrene ikke er enige om en annen fordeling.

Foreldre som forsørger barn som lider av sykdom eller annen svakhet, kan ha rett til særfradrag for used-

vanlig store sykdomsutgifter. Har de tilsynskostnader på grunn av forsørget barns sykdom eller annen svakhet som ikke omfattes av foreldrefradraget, kan de ha rett til særfradrag. Nærmere opplysninger om dette får du på skattekontoret.

Personfradrag i alminnelig inntekt

Ektefeller hvor begge har inntekt, lignes normalt særskilt for hver sin inntekt. Det gis da personfradrag i skatteklasse 1. Ektefeller som lignes under ett for inntekt, gis personfradrag i skatteklasse 2. Ektefeller lignes alltid under ett for formue. Samboere lignes normalt hver for seg for formue og inntekt og gis personfradrag i skatteklasse 1. Enslig forsørger gis personfradrag i skatteklasse 2. Personfradraget fastsettes årlig av Stortinget. I 2012 er personfradraget i alminnelig inntekt 45 300 kroner i klasse 1 og 90 700 kroner i klasse 2. Mer informasjon om skattereglene får du på skattekontoret og på www.skatteetaten.no.

Pensjonsopptjening for personer som har omsorg for små barn

Personer som har ulønnet omsorg for barn under seks år kan få godskrevet pensjonsopptjening for omsorgsarbeidet. Pensjonsopptjeningen er 18,1 prosent av et beløp tilsvarende 4,5 ganger folketrygdens grunnbeløp. Det vil si at du er garantert pensjon som om du hadde en inntekt på 4,5 ganger grunnbeløpet, altså kr 365 189. For 2012 utgjør det gjennomsnittlige grunnbeløpet (som brukes ved beregningen) kr 81 153.

Pensjonsbeholdningen din tilføres kr 66 099.

Pensjonsopptjeningen godskrives automatisk den av foreldrene som mottar barnetrygd. Det er mulig å overføre pensjonsopptjeningen til den andre av foreldrene. Hvis omsorgspersonen ikke mottar barnetrygd må han eller hun søke NAV om å få godskrevet pensjonsopptjening for omsorgsarbeidet. Har omsorgspersonen en pensjongs-givende inntekt på over 4,5 ganger grunnbeløpet får pensjonsopptjeningen vanligvis ingen betydning.

Ved omsorg for funksjonshemmet eller alvorlig sykt barn over seks år er det mulig å søke om pensjonsopptjening. Hvis barnet mottar hjelpestønadsats 3 eller 4 skal pensjonsopptjening godskrives automatisk.

Ordninger for enslig mor eller far

Ytelser til enslige forsørgere

Folketrygdloven kap. 15 har regler om økonomisk hjelp til en mor eller far som er alene om omsorgen for barn. En enslig mor eller far skal sikres inntekt og midlertidig

hjelp til selvhjelp slik at de kan bli i stand til helt eller delvis å forsørge seg selv ved eget arbeid.

Ytelser som enslig mor eller far kan få etter folketrygdloven er:

Overgangsstønad

Overgangsstønad kan gis opp til 2 måneder før fødsel og fram til det yngste barnet er åtte år, men ikke mer enn i tre år til sammen. Under nødvendig utdanning kan stønadstiden utvides med opp til to år. Når det yngste barnet er over tre år må forsørgeren være i arbeid eller utdanning på minst halv tid, eller være reell arbeidssøker for å motta overgangsstønad. Stønaden er inntektspøvd. Årlig overgangsstønad utgjør inntil 2G (164 244 kroner fra 1. juli 2012).

I omstillingstid etter separasjon, skilsmisse eller samlivsbrudd, kan enslig mor eller far få stønad i inntil to år før det yngste barnet fyller ti år. Det stilles krav om yrkesrettet aktivitet.

Utdanningsstønad

Utdanningsstønad kan gis til enslige forsørgere som tar nødvendig utdanning i perioden hvor det gis rett til overgangsstønad. Det gis vanligvis ikke utdanningsstønad i mer enn tre år eller etter at yrkeskompetanse er oppnådd.

Stønad til barnetilsyn

Stønad til barnetilsyn gis til enslig forsørger som må overlate nødvendig tilsyn med barn til andre på grunn av utdanning eller arbeid utenfor hjemmet, eller vedkommende har meldt seg som reell arbeidssøker eller har etablert egen virksomhet.

Stønaden utgjør 64 prosent av dokumenterte utgifter opp til maksimalsatsene. Maksimalsatsene for 2012 er for ett barn 42 411 kroner, for to barn 55 340 kroner og for tre eller flere barn 62 701 kroner. Stønaden faller bort når inntekten er over 6 ganger grunnbeløpet (492 732 kroner fra 1. mai 2012). Stønaden kan gis i ett år ved forbigående sykdom hos forsørgeren.

Stønaden gis til barnet er ferdig med fjerde skoleår, men kan på visse vilkår forlenges.

Tilskudd til flytting for å komme i arbeid

Dersom det er nødvendig å flytte for å komme i arbeid, kan det gis tilskudd til flytteutgifter.

Stønadmottakere plikter selv å melde fra til NAV-kontoret dersom endring av sivilstand med videre gjør at de ikke lenger er stønadsberettigete.

Barnebidrag

Bidragsreglene finnes i kap. 8 i barneloven. Det er gitt nærmere regler om fastsettelse og endring av barnebidrag i forskrift av 15. januar 2003.

Begge foreldrene har plikt til å sørge for sine barns underhold etter evne.

Den av foreldrene som ikke bor fast sammen med barnet har plikt til å betale barnebidrag. Dette gjelder uansett om foreldrene har vært gift med hverandre eller ikke, og selv om den bidragspliktige ikke har foreldreansvar for barnet. Det er barnet som har rett til bidrag. Den som mottar bidrag på vegne av barnet, skal bruke det til forsørgelse av barnet.

Foreldre kan avtale seg i mellom hvor høyt bidraget skal være. Foreldre kan få veiledning på NAV-kontoret. Blir foreldrene ikke enige kan de mot et gebyr kreve at bidragsfogden fastsetter bidraget. Bidraget fastsettes med utgangspunkt i hva det koster å underholde barn. Underholdskostnader er fastsatt sjablonmessig og varierer bl. a. med alder. Underholdskostnadene fordeles forholdsmessig mellom foreldrene etter deres inntekter. Beregnet bidrag vurderes mot bidragspliktiges bidragsevne. Det tas også hensyn til samvær, ved at utgifter til samvær trekkes fra beregnet bidrag.

Bidragsforskudd

Barn som er under 18 år og som ikke bor sammen med begge foreldrene, kan ha rett til bidragsforskudd. Den som har den faktiske omsorgen for barnet, kan søke om forskudd og få det utbetalt til seg. Barnet må som hovedregel være bosatt og oppholde seg i Norge. Det er et vilkår for å få rett til bidragsforskudd at underholdsbidrag som som er avtalt eller fastsatt innkreves gjennom Arbeids- og velferdsetatens innkrevingsentral.

Bidragsforskuddet er behovsprøvd. Satsen reguleres 1. juli hvert år. Fra 1. juli 2012 er forhøyet forskudd 1 430 kroner per måned per barn, forskudd er 1 070 kroner per måned per barn og redusert forskudd er 710 kroner per måned per barn. Procentsatsen fastsettes ut fra hvor stor inntekt forskuddsmottakeren har, antallet egne barn i egen husstand, om vedkommende er gift, registrert partner, samboer eller enslig forsørger. Retten til forskudd faller bort dersom forskuddsmottakerens inntekt overstiger 320 ganger full forskuddsats.

Bidragsforskuddet utgjør en garanti for at de forskuddsmottakerne som er mest sårbare for manglende innbetaling av underholdsbidrag fra bidragspliktige, mottar et visst beløp hver måned. Fastsatt bidragsforskudd utbetales fra Arbeids- og velferdsetatens innkrevingsentral i begynnelsen av hver måned.

Mer informasjon på NAV-kontoret eller www.nav.no

Rettigheter ved barns og barnepassers sykdom

Arbeidstaker har rett til fri ved barns ellers barnepassers sykdom etter arbeidsmiljøloven § 12-9. Arbeidstaker har under fraværet rett til omsorgspenger etter folketrygdloven kapittel 9.

Rett til fri fra arbeidet

Barns sykdom, herunder langvarig sykdom og funksjonshemming

Arbeidstakere som har omsorg for barn under 12 år har rett til fri fra arbeidet med omsorgspenger ved barns sykdom. Arbeidstaker har også rett til fri hvis barnet skal følges til legeundersøkelse eller annen oppfølging i forbindelse med sykdom.

- Hver av foreldrene har rett til fri inntil 10 dager årlig.
- Foreldre med flere enn to barn har rett til fri inntil 15 dager hver.
- Enslige forsørgere har rett til fri inntil 20 dager, eventuelt 30 dager dersom de har omsorg for flere enn to barn.

Selv om den ene av foreldrene er alene med omsorgen, kan foreldrene fordele permisjonsretten mellom seg i forhold til avtalt samvær. Det er et vilkår at NAV får skriftlig

erklæring fra begge foreldrene om samværsfordelingen.

Retten til permisjon ved barns eller barnepassers sykdom gjelder uavhengig om man er deltids- eller heltidsansatt, og uavhengig av hvordan arbeidsdagene er fordelt på ukedagene. Hvis man har kortere arbeidsdag enn vanlig, blir likevel en dags fravær regnet som hel dag.

Omsorg for kronisk syke, langvarig syke eller funksjonshemmede barn, og hvor dette fører til markert høyere risiko for fravær fra arbeidet, gir rett til tillegg av 10 stønadsdager for hver av foreldrene. Dette innebærer for eksempel at ett funksjonshemmet barn gir rett til 20 stønadsdager til hver av foreldrene. Foreldre med to ikke-funksjonshemmede og ett funksjonshemmet barn får 25 dager hver og foreldre med to funksjonshemmede barn vil få 30

dager hver.
Er man alene
med omsorgen

for et alvorlig sykt eller
funksjonshemmet barn,
dobles antall stønads-
dager.

Det ytes omsorgspenger for årlig inntekt inntil 6 G, 492 732 kroner (fra 1. mai 2012). Inntekt utover dette refunderes ikke av folketrygden. Dette er i tråd med de generelle reglene for syke- og foreldrepenge.* Omsorgspenger regnes ut på samme måte som sykepenge ved arbeidstakers egen sykdom. Rett til omsorgspenger gjelder til og med det kalenderåret barnet fyller 12 år. Dersom barnet er kronisk sykt eller funksjonshemmet, gjelder retten til og med det året barnet fyller 18 år.

*Arbeidsgiver betaler ut omsorgspenger ved barns sykdom, men får tilbake fra trygdekantoret det som blir utbetalt mer enn 10 dager.

Syk barnepasser

Dersom den som passer barnet til daglig er syk (for eksempel den ene av foreldrene, dagmamma eller familiebarnehageassistent) eller dersom vedkommende er forhindret fra tilsyn med barnet fordi han/hun

følger et annet barn til utredning eller til innlegging i helseinstitusjon, har arbeidstaker også rett til fri med omsorgspenger etter de samme reglene som over. Disse dagene går av samme kvote som de dagene en arbeidstaker har rett til ved barns sykdom.

Barn innlagt på sykehus eller annen helseinstitusjon

Den som har barn innlagt på sykehus eller lignende og som oppholder seg ved sykehuset, har rett til permisjon. Dette gjelder uansett hvor mange dager det er tale om. Retten til permisjon gjelder også etter at barnet er utskrevet, når arbeidstaker må være hjemme fordi barnet trenger kontinuerlig tilsyn og pleie. Denne retten gjelder til og med det året barnet fyller 12 år, eventuelt 18 år dersom barnet har en kronisk sykdom, langvarig sykdom eller er funksjonshemmet.

Det ytes pleiepenge fra trygden når pleiebehovet strekker seg over mer enn 7 dager. Pleiepenge gis etter de samme bestemmelsene som sykepenge fra trygden.

Barn med livstruende sykdom

Yrkesaktive som har omsorg for barn med livstruende eller annen svært alvorlig sykdom eller skade har rett til permisjon. Dette gjelder uansett hvor mange dager det er tale om. Denne retten gjelder til og med det året barnet fyller 18 år.

Hvis barnet er utviklingshemmet gjelder ingen aldersgrense.

Det kan foreligge rett til pleiepenger fra folketrygden i tilsvarende situasjoner som gir rett til permisjon. Også andre enn barnets foreldre kan få pleiepenger dersom det er nødvendig av hensyn til barnet. Begge foreldre kan få pleiepenger samtidig, hvis det er behov for det. Pleiepenger beregnes som sykepenger, men til selvstendig næringsdrivende kan ytelsen tilstås fra første fraværsdag.

Kurs – opplæring

Det ytes opplæringspenger, hvis den som har omsorg for barn med funksjonshemming eller en langvarig sykdom gjennomgår opplæring ved en godkjent helseinstitusjon eller deltar på foreldrekurs ved et offentlig spesialpedagogisk kompetansesenter.

Stønad for barn som har varig sykdom

Dersom barnet har en varig sykdom eller funksjonshemming, kan det gis grunnstønad, hjelpestønad eller begge deler.

At tilstanden er varig vil si at den varer i minst 2–3 år. Disse stønadene må det søkes om og søknaden må grunngis. NAV-kontoret kan hjelpe til med dette.

Grunnstønad

Denne stønaden skal dekke visse ekstrautgifter som følger av barnets sykdom, f.eks. slitasje på klær og sengetøy, særlig dyr mat og liknende. Sykdommen og ekstrautgiftene må være varige, det vil si 2–3 år. Satsene for grunnstønad varierer etter hvor store de nødvendige ekstrautgiftene er. Den laveste satsen er 7 572 kroner per år (2012).

Hjelpestønad

Det kan gis hjelpestønad hvis en sykdom eller en skade er så omfattende at barnet trenger ekstra tilsyn eller pleie. Hjelpestønad til tilsyn og pleie er begrenset til private pleieforhold, det vil si at pleien og tilsynet utføres av familie-medlemmer eller lønnet privat hjelp. Ved tildeling og utmåling av omsorgslønn for privat omsorg kan kommunen kreve at det søkes om hjelpestønad som grunnutløst. Ordinær hjelpestønad er 13 572 kroner per år (2012). Hvis barnet trenger mer tilsyn eller pleie enn

det som gir rett til ordinær hjelpestønad, kan hjelpestønaden forhøyes, dersom dette gir bedre muligheter for at barnet kan bo hjemme. Omfanget av tilsynet eller pleien vil være avgjørende.

Hjelpemidler

Hjelpemidler som bedrer barnets funksjonsevne kan lånes fra NAVs hjelpemiddelsentral i fylkene.

Barn på sykehus

Rett til å ha pårørende hos seg

Barn har rett til å ha minst en av sine pårørende hos seg under hele sykehusoppholdet. Pårørende skal få tilbud om mat og overnatting på sykehuset. Barn skal fritt kunne motta besøk utenom den vanlige besøkstid.

Reiseutgifter

Når sykehuset av medisinske grunner innkaller pårørende, dekker folketrygden reiseutgifter for den som følger barnet til og fra sykehuset ved innleggelse og utskrivelse.

Lek og undervisning

Sykehuset skal legge forholdene til rette for lek og aktivitet. Barn i skolepliktig alder har rett til undervisning under sykehusoppholdet.

Informasjon

Barn og pårørende har rett til forståelig informasjon om sykdommen og behandlingen som gjennomføres.

Lånekassens ordninger for småbarnsforeldre

Foreldrestipend

Elever og studenter som får barn mens de er i utdanning kan få foreldrestipend i inntil 44 uker. Vilårene er at eleven/studenten har hatt rett til stipend og lån fra Lånekassen de siste seks månedene før fødselen, at han/hun bor sammen med barnet og at ektefellen/samboeren ikke samtidig mottar foreldrepenger fra folketrygden. Det gjøres unntak ved bruk av ordning for uttak av graderte foreldrepenger.

Både mor og far kan få foreldrestipend hvis vilårene er oppfylt, men tre uker før og seks uker etter fødselen er forbeholdt mor. Resten av perioden, 35 uker, kan deles mellom foreldrene, men de kan ikke få foreldrestipend samtidig. Faller deler av perioden i sommerferien, kan det gis stipend også for denne perioden.

Stipendbeløpet er lik det studenten ellers kan få i stipend og lån for de aktuelle ukene. Forskjellen er at alt gis som stipend i perioden med foreldrestipend, ingenting

som lån. Les mer om foreldrestipend på www.lanekassen.no/fodsels.

Adopsjon

Elever og studenter som adopterer barn kan få foreldrestipend i 41 uker etter adopsjonen. Vilårene er de samme som ved fødsel.

Forsørgerstipend

Elever og studenter som har barn kan få et behovsprøvd forsørgerstipend for egne og ektefelles barn. Forutsetningen er at barnet er under 16 år og at eleven/studenten bor sammen med barnet minst 40 prosent av tiden. Forsørgerstipendet er behovsprøvd mot en eventuell ektefelles/samboers

inntekt og eleven eller studentens egen inntekt og formue.

Lettelser i tilbakebetalingen ved fødsel og omsorg

Det kan gis betalingsutsettelse og rentefritak i inntil tolv måneder fra fødselen eller adopsjonen fant sted. For å få rentefritak er det en forutsetning at inntekten er lav.

Har man omsorg for barn under ti år, kan det gis betalingsutsettelse og rentefritak også utover det første året etter fødselen/adopsjonen. Kravet er at både inntekten til den som har omsorgen for barnet og den samlede familieinntekten er under fastsatte grenser.

Enslige forsørgere som har inntekt under fastsatt grense, kan få

betalingsutsettelse og rentefritak så lenge barnet er under ti år.

Les mer om betalingsutsettelse på www.lanekassen.no/utsettelse og rentefritak på www.lanekassen.no/rentefritak.

Lånkassens forskrifter fastsettes av Stortinget for ett år av gangen. Det tas forbehold om at vilkårene for ordningene beskrevet ovenfor kan endres.

Vernepliktige med omsorgsansvar

Avtjening av militær- eller sivil-tjeneste gir opptjeningsrett til foreldrepenger

Avtjening av militær- eller sivil-tjeneste eller obligatorisk sivilfor-svarstjeneste gir opptjeningsrett til foreldrepenger.

Utsettelse av militærtjenesten

Benyttes den lovfestede rett til foreldrepermisjon som er opp-arbeidet fra arbeid før militær-tjenesten, kan det gis utsettelse med all militærtjeneste så lenge omsorgspermisjonen varer.

Velferdspermisjon

Vernepliktige mannskaper kan ta permisjon under avtjening av førstegangstjenesten. Denne kommer i tillegg til 14 dagers permisjon i forbindelse med eget barns fødsel. Permisjonen kan deles opp i to perioder. Gratis hjemreise gis ved en av permisjonsreisene. Reisetid inngår i permisjonstiden.

Enslige forsørgere

Vernepliktige som har eneomsorg for barn, får utsettelse med førstegangstjenesten så lenge omsorgsfor-holdet varer,

og inntil utløpet av det året den vernepliktige fyller 33 år.

Ved repetisjonsøvelser kan det gis utsettelse hvis en har eneomsorg for barn, så fremt avdelingen ikke kan tilby fleksible permisjonsord-ninger slik at barnets omsorgsbehov kan ivaretas under øvingen på tilnærmet samme måte som ellers.

Dette gjelder også hvis den verne-pliktige har midlertidig eneomsorg fordi den andre omsorgspersonen ikke kan passe barnet på grunn av egen arbeidssituasjon, studier eller sykdom. (Det kreves tungtveiende begrunnelser).

Søknader om permisjoner blir behandlet av vedkommende rulleførende enhet. Sjefen for verne-pliktverket er klageinstans. Søknad om permisjon bes innlevert i god tid. Permisjonstid kan fastsettes når permisjonen påbegynnes.

Pedagogiske tilbud for førskolebarn og dagmamma /praktikantvirksomhet

Barnehager

Barnehagen er en pedagogisk virksomhet som skal bistå hjemmene i deres omsorgs- og oppdrageropp-gaver, og på den måten skape et godt grunnlag for barnas utvikling, livslange læring og aktive del-takelse i et demokratisk samfunn. Barnehagetilbudet varierer med hensyn til eierforhold, pedagogisk innhold og oppholdstider. Barna blir tatt opp etter søknad, og etter regler som er fastsatt av barne-hageeier (kommunal eller privat eier). Kommunen har ansvaret for godkjenning og tilsyn av alle barnehagene i kommunen.

Alle barnehager skal være helse-messig tilfredsstillende og lokalene skal være godkjent av kommunen (evt. helsemyndighetene, evt. god-kjent gjennom forskrift om miljøret-tet helsevern i barnehager og skoler).

Etter barnehageloven skal barn med nedsatt funksjonsevne prioriteres ved opptak. Barn kan få spesial-pedagogisk hjelp i barnehagen, se s. 34. Det finnes også spesielle ordninger for å ivareta behovene til minoritetsspråklige barn, nyankomne flyktnings barn og samiske barn.

Kontakt barnehageadministrasjonen i kommunen for søknadsskjema og nærmere informasjon.

Familiebarnehager

En familiebarnehage er en barne-hageform der barna får et tilbud i private hjem. Det er egne regler om godkjenning og bemanning. En familiebarnehage som er godkjent av kommunen må tilfredsstillere kravene i eller i medhold av barne-hageloven. Dette innebærer at til-budet blir en pedagogisk virksomhet som veiledes av en førskolelærer og følger rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver. Familie-barnehagene ledes som andre barnehager av en førskolelærer.

Lover og forskrifter: Barnehageloven, helse- og omsorgstjenesteloven og forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler, forskrift om familiebarnehager.

Åpen barnehage

Åpen barnehage skiller seg særlig fra andre driftsformer ved at barna ikke blir tildelt fast plass i barnehagen. Barna kan komme til barnehagen sammen med en av foreldrene eller en annen omsorgs-person til de tider og på de dager som ønskes, innenfor barnehagens åpningstid. Åpen barnehage er ment å skulle være et møtested for både barn og omsorgspersoner/for-eldre, og et sted det er mulig å få pedagogisk hjelp og oppfølging.

Lov og forskrifter: Barnehageloven, Rammeplan for barnehagen

Spesialpedagogisk hjelp

Barn under skolepliktig alder har rett til spesialpedagogisk hjelp når det etter sakkyndig vurdering er nødvendig. PP-tjenesten er sakkyndig instans. Hjelpen kan gis i hjemmet, barnehagen eller på annen måte. Det er PP-tjenesten i kommunen som formidler og samordner tiltakene.

Dersom det spesialpedagogiske tilbudet gis i barnehagen, skal det gis fradrag i foreldrebetalingen for det aktuelle antallet timer barnet er tildelt slik hjelp.

Love: Opplæringsloven (§5-7)

Dagmammaer og praktikanter

Velger foreldre å la dagmamma eller praktikant passe barna gjelder spesielle skatteregler. Ved å ansette en person for å passe barna blir man arbeidsgiver. Som arbeidsgiver må en forholde seg til gjeldende skatte- og trykeregler. Nærmere opplysninger om dette fås ved å kontakte NAV lokalt, skattekontoret og skatteoppkreveren.

Foreldre som er arbeidsgiver for praktikant eller dagmamma, skal ikke betale arbeidsgiveravgift for lønn og annen godtgjørelse for pass og stell av barn. Dokumenterte

utgifter til pass og stell av barn, kan du trekke fra i alminnelig inntekt innenfor rammene for foreldrefradrag, se s. 22.

Særbestemmelsen om fritak for arbeidsgiveravgift for barnepass, gjelder ikke lønn for behandling av særlige pleie- og omsorgsbehov i form av trening, fysioterapi, undervisning, medisinsk stell mv. Slik utbetaling kan imidlertid være fritatt for arbeidsgiveravgift etter andre bestemmelser. Nærmere opplysninger om dette får du på skattekontoret.

For de som passer barna er det en fordel å ha egen registrert inntekt. Det får betydning for utbetalinger fra folketrygden blant annet når det gjelder sykepenger, og det vil virke på opparbeidelsen av pensjonspeng.

Dagmamma som tar imot barn i sitt hjem eller annet lokale skal sørge for at lokalene er helsemessige tilfredsstillende.

For nærmere opplysninger, se brosjyrene «Skatteregler ved barnepass for foreldre, dagmammaer og praktikanter», «Familiebarnehager og skatt» og «Lønnsarbeid i hjemmet» som du finner på www.skatteetaten.no under Publikasjoner – Brosjyrer og bøker.

Love og forskrifter: Helse- og omsorgstjenesteloven og forskrift om miljørettet helsevern

Helse- og sosialtjenester

Helsestasjoner

Helsestasjonene er en del av den lovpålagte kommunale helse-tjenesten og er et tilbud til barn og ungdom 0–20 år. Virksomheten, som arbeider tverrfaglig og tar utgangspunkt i familiens ressurser og muligheter til å fremme barnas helse, omfatter hovedoppgavene:

- helseundersøkelser og rådgivning med oppfølging/henvisning ved behov, herunder syn, hørsel og språk
- forebyggende psykososialt arbeid
- opplysningsvirksomhet og veiledning individuelt og i grupper – på ulike områder som har med barnet – eller foreldre og barn å gjøre
- hjemmebesøk
- samarbeid om habilitering av barn med spesielle behov, herunder kronisk syke og funksjonshemmede
- informasjon om og gjennomføring av vaksinasjon
- samarbeid med skolen for å fremme gode læringsmiljøer for elever

Kommunene skal også tilby svangerskapskontroll i tilknytning til helsestasjon. Tilbudet omfatter i tillegg til helseundersøkelser, rådgivning med oppfølging/henvisning ved behov, opplysningsvirksomhet og samlivs- og foreldreveiledning.

For mer informasjon se forskrift 3. april 2003 om kommunens helsefremmende og forebyggende arbeid i helsestasjons- og skolehelsetjenesten;

www.lovdata.no/cgi-wif/ldles?doc=/sf/sf/sf-20030403-0450.html IS-1235 Nasjonale faglige retningslinjer for undersøkelse av syn, hørsel og språk hos barn og www.helsedirektoratet.no

Avlastningsordninger og støttekontakt

Kommunen har plikt til å ha avlastnings- og støttekontaktilbud som en del av sine sosiale tjenester. Avlastning gis til familier med særlig tyngende omsorgsoppgaver. Tjenesten ytes i eller utenfor hjemmet. Støttekontakt gis bl.a. til barn med funksjonshemninger og til barn i familier med ulike sosiale og helsemessige problemer. Støttekontakten kan hjelpe det enkelte barnet til en mer variert og meningsfylt fritid.

Kommunen vurderer behov og omfang.

Søknadsskjema fås ved henvendelse til kommunen
Lover: Helse- og omsorgstjenesteloven.

Omsorgslønn

Omsorgslønnsordningen tar sikte på å gi økonomisk godtgjøring til personer som har særlig tyngende omsorgsarbeid. Omsorgslønn er en av de tjenestene kommunene plikter å ha etter helse- og omsorgstjenesteloven, og den tildeles etter en skjønnsmessig vurdering av brukerens behov og hvilke andre tjenester som kan være aktuelle.

Omsorgsyteren har ikke noe rettskrav på omsorgslønn på lik linje med andre sosiale tjenester.

Rundskriv I-42/98 om omsorgslønn gir en veiledning om ordningen

Hjemmetjenester

Kommunene har etter helse- og omsorgstjenesteloven plikt til å ha tilbud om hjelp i hjemmet til de som har særlige hjelpebehov. Særlige hjelpebehov kan oppstå på grunn av foreldres eller barns funksjonshemming, sykdom eller andre årsaker. Kommunen vurderer behov og omfang.

IS-1298. Barn og unge med nedsatt funksjonsevne – hvilke rettigheter har familien?
www.helsedirektoratet.no

Familievern

Familieverntjenesten er hjemlet i lov om familievernkontorer. Familiemedlemmer som opplever problemer eller vanskeligheter innad i familien, kan ta kontakt med familieverntjenesten som kan gi råd og veiledning enten til hele familien, til paret eller til enkeltpersoner. Det finnes familievernkontor i hvert fylke. Tjenesten er gratis. Familieverntjenesten driver også mekling i forbindelse med separasjon/samlivsbrudd. Meklingen er obligatorisk for alle ektepar og samboerpar med felles barn under 16 år. Formålet med meklingen er at foreldre skal få hjelp til å komme fram til en god

avtale om hvor barna skal bo, samværsordning etc. etter samlivsbrudd.

Foreldreveiledning

Tilbud om foreldreveiledning gis bl.a. på helsestasjonen, i barnehagen og i skolen. Her kan foreldre utveksle erfaringer og ta opp spørsmål som gjelder det å oppdra egne barn og få informasjon og veiledning om barns behov og utvikling. Helsestasjonen, barnehagen og skolen kan også hjelpe til med å finne fram til andre hjelpeinstanser når foreldrene ønsker det.

Mer informasjon samt en oppdatert oversikt over materiell som er utgitt finnes på: www.bufetat.no/foreldreveiledning

Aktuelle lover

Arbeidsmiljøloven:

<http://www.lovdata.no/all/nl-20050617-062.html>

Barnehageloven:

<http://www.lovdata.no/all/nl-20050617-064.html>

Barneloven

<http://www.lovdata.no/all/nl-19810408-007.html>

Barnetrygdloven

<http://www.lovdata.no/all/nl-20020308-004.html>

Familievernkontorloven

<http://www.lovdata.no/all/nl-19970619-062.html>

Folketrygdloven

<http://www.lovdata.no/all/nl-19970228-019.html>

Helse- og omsorgstjenesteloven

<http://www.lovdata.no/all/hl-20110624-030.html>

Introduksjonsloven

<http://www.lovdata.no/all/nl-20030704-080.html>

Kontantstøtloven

<http://www.lovdata.no/all/nl-19980626-041.html>

Opplæringsloven

<http://www.lovdata.no/all/nl-19980717-061.html>

Skatteloven

<http://www.lovdata.no/all/nl-19990326-014.html>